

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

V 2014 9

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Нина Говедар
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

УДК 821.163.41.01(049.32)
DOI 10.7251/fil1409346g

О ОБЛИЦИМА СРПСКОГ ПОСТМОДЕРНИЗМА

Татаренко, Ала (2013), *Поетика форме у прози српског постмодернизма*, Београд: Службени гласник.

У скромном окружењу радова који се баве српском постмодернистичком књижевношћу, *Поетика форме у прози српског постмодернизма* доноси по први пут цјеловит преглед развоја постмодернизма у српској књижевности, базирајући се на поетику *форме*, као своју полазну и завршну тачку, али у исто вријеме представља први хронолошки преглед постмодернистичке књижевности на нашим просторима. Ова студија украјинске ауторке Але Татаренко објављена је 2013. године у издању *Службеног гласника*, библиотека *Књижевне науке*, а у оквиру колекције *Основе. Књижевна историја*, и представља незнатно измијењену верзију првобитно објављеног украјинског издања (2010).

Књига је подијељена у шест односно седам поглавља конципираних према различитим поетикама обликовања форме дјела, а у складу с три периода српског постмодернизма које ауторка наводи, док посљедње поглавље представља синтезу претходно донесених закључака.

На самом почетку, у својеврсном предговору, ауторка наглашава потребу разликовања појмова *постмодерно* (периодизацијска одредница, период у развоју књижевности који почиње у другој половини XX вијека и још увијек траје) и *постмодернистичко*, као предуслов за проучавање књижевности постмодер-

низма, те истиче *форму* односно њене дистинктивне карактеристике кроз различите периоде развоја као предмет и циљ свог истраживања.

У првом поглављу, *Постмодерна ситуација и постмодернизам у српској књижевности: кратак преглед генеалогичке и развоја*, ауторка доноси кратак преглед књижевне и политичке ситуације која је утицала на развој постмодернизма, односа према модернизму и авангарди, утицаја који су у српску књижевност доспјели путем превођених дјела, те формирања новог таласа књижевне критике, наглашавајући улогу Предрага Палавестре, који први пут уводи и објашњава термин *постмодернизам*. У овом дијелу Ала Татаренко наводи и објашњава своју периодизацију постмодернистичке књижевности на *протомодернизам* (који се развија 60-их и 70-их година с дјелима Данила Киша и Борислава Пекића), *високи постмодернизам* 80-их и 90-их година (Милорад Павић, Светислав Басара, Сава Дамјанов), те *пост-постмодернизам* карактеристичан за крај 90-их година двадесетог вијека и почетак двадесет првог.

У другом поглављу, под називом *Обликовање постмодернистичког модела: на путу од дјела ка тексту*, ауторка нагласак ставља на поетику *форме* код Данила Киша и Борислава Пекића као носилаца насљеђа авангардне књижевности, али и зачетника постмодер-

низма. Татаренко констатује како се прва фаза постмодернистичке српске књижевности одликује тражењем идеалне форме за конкретно дјело, а као специфичности наводи полижанровску форму и гранично подручје између приповијетке и романа (својеврсну несигурност жанровске дефиниције) код Киша, односно циклизацију као поступак обликовања код Пекића, а све у потрази за формом која би у себи спојила фрагментарност и цијеловитост. Такође, у овом периоду се јављају и прва поигравања са позицијом аутора, који се очитује као наратор у тексту.

Наредно поглавље, „*Високи постмодернизам*“: *текстуални експерименти*, доноси преглед формалних експеримената карактеристичних за другу фазу, односно представнике *младе српске прозе*, а на првом мјесту минимални концепт и кратку форму (чији је промотер у нашој књижевности био Давид Албахари као писац, преводилац и приређивач). Као еволуцију форме у овом периоду ауторка види њену евалуацију кроз инкорпорацију и преобликовање старих и жанрова тривијалне књижевности (вестерн, криминалистички роман, стрип), али и одређене измјене жанровске политике у именовану нових жанрова, преобликовању већ постојећих и функционализацији подналова као поетичког сигнала (посебно у касним радовима Киша и Пекића).

Као битну одлику књижевног дјела у периоду *високог постмодернизма* ауторка истиче хипертекстуалност, која се у нашој књижевности, према њеним ријечима, први пут јавља у прози Саве Дамјанова, да би своју пуну примјену доживјела у дјелима Миодрага Павића. Тако у дијелу *Хипертекстуални експерименти у српској прози* Татаренко као типичну одлику наводи интержанровске поступке и стварање метатекста као поигравање формом, али овога пута не дјела, већ самог *текста*, нудећи читао-

цу различите начине читања и омогућујући му активну улогу у перцепцији текста (*ергодичка књижевност*).

Идуће поглавље у цијелости је посвећено Милораду Павићу и једино је такве врсте у овој студији. Под насловом *Семантизација форме као спајање текстуалних и хипертекстуалних стратегија у романима Милорада Павића* ауторка доноси преглед најважнијих поступака при изградњи пишчеве поетике. Татаренко сматра да, поред импозантног броја радова који се баве Павићевим романима, критика још увијек није посветила довољно пажње поступцима семантизације форме у његовим дјелима. Као неке од најважнијих чинилаца Павићеве иманентне поетике ауторка ће навести нелинеарност и хипертекстуалност у роману *Хазарски речник*, укидање појма времена као константне и реалне категорије, мистификацију ауторства, поливалентност позиција аутор – јунак – читалац, организацију нарације, те грађење стратегије читања која се не може изједначити са стратегијом писања. Као битан фактор Татаренко наводи и интертекстуалне поступке попут деконструкције и реконструкције античког мита, аутоцитатности (*Кутија за писање*), двокомпонентних наслова и паратекстуалних маркера. Као један од најзначајнијих ергодичких поступака наводи могућности интерактивног читања и принцип илустрације крста који приказује могућности вишесмјерног кретања читаоца кроз текст.

Као посљедњу етапу развоја постмодернистичке књижевности ауторка идентификује *пост-постмодернизам* и, у том кључу, у посљедњем поглављу, *Постмодернистички формални експерименти у књижевности пост-постмодернистичког периода*, издваја управо поступке карактеристичне за ову фазу. Као представника овог периода Татаренко издваја Саву Дамјанова, који

кроз поступак *ars combinatoria* ствара нови текст комбиновањем метатекста културе и сопственог метатекста. Такође, ауторка наводи дистинкцију између ранијих дјела овог аутора која припадају поетици постмодернизма (*Причке*) и каснијих, *пост-постмодернистички* конструисаних дјела (*Ремек-делца*). Исту дистинкцију Татаренко поставља и када су у питању дјела Светислава Басаре *Фама о бициклитима* и *Успон и пад Паркинсонове болести*, од којих прво припада фази постмодернизма, док друго носи одлике посљедњег, *пост-постмодернистичког* периода.

Још једна важна одлика овог периода јесте и концепција времена која се темељи на цикличности и семантизацији могућих свјетова, који потенцијално у књижевној реалности постоје паралелно. С друге стране, долази до релативизације односа наративног времена и простора у којем се наратија врши (Горан Петровић – *Испод таванице која се љупа*).

Ауторка препознаје као битан и поступак модификације постмодернистичких стратегија, као врсту метатекстуалне рециклаже која доводи до појава које Татаренко назива *секундарни постмодернизам* или *постмодернистички критицизам*, а препознаје их у дјелима Владимира Тасића *Киша и хартија* (модификација Кишових поступака), Слободана Владушића – *Forward* (настављач пекићевске традиције) и Николе Маловића – *Лутајући Бокел*.

У посљедњем поглављу ауторка сумира напријед изведене закључке, износећи тврдњу како српски постмодер-

нистички писци заправо прихватају идеју руских формалиста да треба изнаћи нову форму која одговара новом времену. У складу с тим, Татаренко наглашава да постмодернистички писци не негирају већ постојеће форме, већ трагају за оном која ће бити у активном односу не само с аутором већ и са читаоцем као активним учесником процеса стварања и перцепције дјела.

Српским постмодернизмом до сада бавили су се и други аутори, а међу најзначајнијим доприносима можемо сматрати дјела Саве Дамјанова из едисије *Српска књижевност искоса*, Миролуба Јоковића – *Онтолошки пејзаж постмодерног романа* и Светислава Јованова – *Речник постмодерне*. Ипак, *Поетика форме у прози српског постмодернизма* свакако попуњава примјетне празнине у српској књижевној критици.

Иако не припада ни топосу ни етносу српске књижевности, Ала Татаренко је један од њених најзначајнијих проучавалаца, те ова студија није њен први рад посвећен нашој књижевности, а надамо се ни посљедњи. Осим свеобухватне анализе српске постмодернистичке књижевности коју у свом дјелу доноси, ауторка отвара многа питања о којима досад на нашим просторима није писано. Стога се свакако надамо да ће управо ова студија изазвати како бројне одговоре на тезе које износи, тако и радове који ће се бавити досад необрађеним темама, а на које је Татаренко у својој студији скренула пажњу.

ngovedar@gmail.com